

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**НАВЧАЛЬНО – НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА
СОЦІАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

Галузь знань D «Бізнес, адміністрування та право»

Спеціальність D4 «Публічне управління та адміністрування»

Освітній рівень другий (магістерський)

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Шифр за ОПП: ОК 7

Мова навчання: українська

Кропивницький 2025

Розробник:

КУЗЬМЕНКО Сергій,

професор кафедри економіки та публічного управління
ННІ права та соціального менеджменту ДонДУВС,
доктор наук з державного управління, професор

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та публічного управління ННІ права та соціального менеджменту ДонДУВС
Протокол № 2 від 01.09.2025 р.

Завідувач кафедри

кафедри економіки та
публічного управління

Олена БУЛГАКОВА

Робочу програму погоджено з гарантом ОПП «Публічне управління та адміністрування»

Гарант ОПП

«01» 09. 2025 р.

Олена БУЛГАКОВА

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача

1. ВСТУП

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни
	заочна форма навчання
Мова навчання:	українська
Статус навчальної дисципліни:	обов'язкова
Кількість кредитів:	4
Загальна кількість годин:	120
Модулів:	1
Змістових модулів:	1
Рік підготовки:	1-й
Семестр:	1-й
Лекції:	8
Семінарські:	8
Практичні:	-
Самостійна робота:	104
Індивідуальні завдання (курсова робота):	не передбачено
Підсумковий семестровий контроль:	екзамен
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:	1:8,4

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни:

Мета: формування у здобувачів освіти системних знань про засади функціонування публічної служби в демократичній державі; розуміння правового статусу публічних службовців, їх прав та обов'язків, обмежень і гарантій діяльності; засвоєння принципів проходження служби, порядку просування по службі та оцінювання результатів діяльності; аналіз особливостей організації служби в органах виконавчої влади, місцевого самоврядування та окремих видах

державної служби; вивчення зарубіжного досвіду державної служби та формування навичок дотримання етичних і культурних стандартів публічної служби.

Завдання дисципліни – формувати знання, уміння та навички з аналізу теоретико-правових засад публічної служби, її ознак і завдань, співвідношення з державним управлінням та апаратом публічної адміністрації; визначати конституційно-правові основи функціонування публічної служби, систему її нормативно-правових джерел та напрями державної політики у цій сфері; характеризувати статус публічних службовців, їх права й обов’язки, обмеження та заборони, принципи етики та врегулювання конфлікту інтересів; розкривати механізми проходження служби, порядок присвоєння звань, проведення атестації, переведення та підвищення кваліфікації; досліджувати систему матеріального й соціально-побутового забезпечення публічних службовців, гарантії їх діяльності; визначати основні заходи із запобігання корупції та особливості звільнення у зв’язку з корупційними правопорушеннями; аналізувати специфіку проходження служби в органах виконавчої влади, дипломатичній та військовій службі, органах внутрішніх справ і Служби безпеки України; вивчати організаційні засади служби в органах місцевого самоврядування; порівнювати моделі державної служби зарубіжних країн; формувати здатність дотримуватися етичних і культурних норм публічного службовця.

1.3. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

До вивчення навчальної дисципліни «Публічна служба» необхідним раніше є опанування дисциплін «Публічна політика», «Стратегічне управління в публічній сфері», «Публічне управління та адміністрування» (пререквізити).

На здобутих знаннях з дисципліни «Публічна служба» у подальшому базується вивчення таких дисциплін як «Європейська інтеграція та політика національної безпеки», «Цифрова політика та електронне урядування» та «Міське самоврядування і регіональне управління» тощо (постреквізити).

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ

Результати навчання дисципліни	Програмні результати навчання						
	ПРН 1	ПРН 2	ПРН 3	ПРН 6	ПРН 8	ПРН 9	ПРН 10
Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень	+						
Розв'язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проєкти нормативно-правових актів для їх усунення		+					
Знати основні засади національної безпеки та уміти попереджати й нейтралізувати виклики і загрози національним інтересам України в межах своєї професійної компетенції			+				
Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проєктами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології, міжнародний досвід при проєктуванні та реорганізації управлінських та загально-організаційних структур				+			
Уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері публічного управління та адміністрування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм					+		
Спілкуватися іноземною мовою на професійну тематику, обговорювати проблеми публічного управління та результати досліджень						+	
Представляти органи публічного управління й інші організації публічної сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності							+

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Навантаження			
	заочна форма			
	усього	у тому числі		
		лекції	семінари	ср
1	2	3	4	5
МОДУЛЬ 1				
Тема 1. Загальні засади публічної служби	10	-	-	10
Тема 2. Статус державних службовців	10	-	-	10
Тема 3. Керування державною службою в Україні. Основні напрямки реформування державної служби	12	2	-	10
Тема 4. Проходження публічної служби	12	-	2	10
Тема 5. Матеріальне та соціально-побутове забезпечення державних службовців	12	2	-	10
Тема 6. Запобігання корупції у сфері публічної служби	12	-	2	10
Тема 7. Особливості проходження державної служби в органах виконавчої влади	12	2	-	10
Тема 8. Проходження служби в органах місцевого самоврядування	12	-	2	10
Тема 9. Досвід державної служби в зарубіжних країнах	14	2	-	12
Тема 10. Етика та естетична культура державних службовців	14	-	2	12
Усього годин:	120	8	8	104

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Поняття і ознаки публічної служби. Завдання публічної служби. Публічна служба і державне управління. Публічна служба і апарат органів публічної адміністрації.

Публічна служба як соціально-правовий інститут. Розмежування політичної діяльності і професійної публічної служби.

Конституційно-правові засади публічної служби. Поняття правових джерел публічної служби. Закон України «Про державну службу» як базовий законодавчий акт у функціонуванні публічної служби. Інші нормативно-правові джерела публічної служби.

Основні напрями державної політики у сфері публічної служби. Визначення Верховною Радою України державна політика у сфері публічної служби.

Система органів управління у сфері публічної служби в органах публічної адміністрації. Національне агентство з питань державної служби в Україні. Нормативно-правова основа діяльності, завдання і повноваження. Розроблення заходів щодо підвищення ефективності публічної служби, координація та здійснення контролю за її виконанням. Забезпечення методичного керівництва діяльністю кадрових служб.

ТЕМА 2. СТАТУС ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Поняття і зміст правового статусу публічного службовця.

Обов'язки і права публічних службовців як основні елементи правового статусу.

Адміністративний розсуд в діяльності посадових осіб публічної служби, його види.

Обмеження та заборони при проходженні публічної служби: поняття, види. Поняття і правова природа обмежень і заборон на публічній службі. Законодавче регулювання правообмежень на публічній службі.

Конфлікт інтересів на публічній службі та способи його врегулювання. Позбавлення приватного інтересу, як один із способів запобігання корупції на державній службі органів фінансового контролю.

Етика поведінки як особливий елемент правового статусу публічного службовця, її правове врегулювання. Міжнародні стандарти поведінки публічних службовців. Принципи професійної етики публічних службовців

Поняття державної таємниці. Види інформації, яка може становити державну таємницю. Порядок оформлення доступу державних службовців до державної таємниці. Особливості правового статусу державних службовців, які мають доступ до державної таємниці.

Соціально-правові гарантії діяльності публічних службовців, їх законодавче закріплення і проблеми забезпечення. Гарантії судового захисту прав публічних службовців. Заохочення на публічній службі: підстави для застосування.

ТЕМА 3. КЕРУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ В УКРАЇНІ. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Аналіз проблеми вдосконалення функціонування державної служби. Огляд і узагальнення масиву теоретичних напрацювань з приводу державної служби, визначення ролі і місця інституту державної служби в незалежній Україні, огляд чинного законодавства в цій галузі і шляхів його вдосконалення

ТЕМА 4. ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Поняття та етапи проходження публічної служби/ Законодавче регулювання порядку проходження публічної служби. Способи просування по службі. Службова кар'єра.

Оцінювання результатів службової діяльності публічних службовців/ Періодичність проведення атестації посадових осіб органів місцевого самоврядування. Формування атестаційної комісії. Порядок проведення атестації

Звання (ранги, чини, класи) публічних службовців та порядок їх присвоєння. Дострокове присвоєння чергових звань.

Підстави та порядок переведення публічного службовця.

Підвищення кваліфікації публічних службовців.

Правове регулювання робочого часу державної служби. Службові відраджень.

Порядок застосування заохочень для публічних службовців. Державні нагороди державним службовцям.

ТЕМА 5. МАТЕРІАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Особливості оплати праці державним службовцям. Пенсійне забезпечення державних службовців. Основні напрямки матеріального та соціально-побутового забезпечення державних службовців, виключаючи оплату праці.

ТЕМА 6. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Поняття корупції. Суб'єкти корупційних правопорушень. Заходи із запобігання проявам корупції. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Загальна характеристика державної служби в органах виконавчої влади. Державна служба в органах внутрішніх справ. Поняття та принципи служби в органах внутрішніх справ. Правові та організаційні засади державної служби в органах внутрішніх справ. Проходження державної служби в органах внутрішніх

справ. Дисциплінарна відповідальність осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ.

Дипломатична служба. Поняття та принципи дипломатичної служби. Правове та організаційне забезпечення дипломатичної служби. Проходження дипломатичної служби. Дисциплінарна відповідальність працівників дипломатичної служби.

Військова служба як державна служба особливого характеру. Поняття, принципи та види військової служби. Правове та організаційне забезпечення військової служби. Проходження військової служби. Альтернативна (невійськова) служба, порядок її проходження. Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців.

Державна служба в органах Служби безпеки України. Поняття та принципи державної служби в органах Служби безпеки України. Правове та організаційне забезпечення державної служби в органах Служби безпеки України. Склад кадрів Служби безпеки України. Проходження державної служби в органах Служби безпеки України. Дисциплінарна відповідальності співробітників Служби безпеки України.

ТЕМА 8. ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Система місцевого самоврядування. Посадові особи місцевого самоврядування, їх правовий статус. Групи посад в органах місцевого самоврядування, способи заміщення посад. Особливості припинення служби в органах місцевого самоврядування.

ТЕМА 9. ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття та правовий статус державної служби в зарубіжних країнах. Моделі державної служби зарубіжних країн.

ТЕМА 10. ЕТИКА ТА ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Виникнення моралі, як філософської категорії, її суть та розвиток. Мораль і етика, їх співвідношення. Етика державного управління і етична культура державних службовців. Естетична культура та ділова етика державного службовця.

5. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

5.1. Методи навчання

Під час проведення навчальних занять можуть застосовуватися такі методи:

- словесні методи навчання;
- наочні методи навчання;
- практичні методи навчання;
- проблемно-пошукові методи навчання;
- активні методи навчання.

5.2. Порядок оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів навчання передбачає підсумковий контроль у формі **екзамену** проводиться після проведення всіх видів занять передбачених робочою програмою навчальної дисципліни «Публічна служба» відповідної освітньої компоненти згідно з розкладом.

Оцінювання здійснюється за результатами отриманих оцінок (накопичених балів) поточного контролю (аудиторної – до 40 балів та самостійної робіт – до 10 балів) та підсумкового контролю (екзамену – до 50 балів).

Результати навчання з аудиторної роботи обчислюються за таким алгоритмом:

- результат аудиторної роботи визначається, як середній бал помножений на коефіцієнт 8 та заокруглюється до цілого балу за математичними правилами (до 0,5 – до попереднього цілого числа, 0,5 і більше – до наступного цілого числа);

- середній бал дорівнює сумі усіх одержаних позитивних оцінок (накопичених балів) поділених на відповідну кількість, при цьому:

а. мінімальна кількість оцінок має складати не менше 1/3 (33 %) від загальної можливої кількості занять (семінарських, практичних тощо) передбачених робочою програмою навчальної дисципліни. Якщо 1/3 (33 %) від кількості занять складає дробове число, то до розрахунку береться наступне ціле число;

б. якщо кількість отриманих оцінок менша за 1/3 (33 %), то кожна недостаюча оцінка враховується, як «нуль» балів;

в. кількість позитивних оцінок, які перевищують визначену мінімально - допустиму («додаткових») враховуються з коефіцієнтом 0,5;

г. невідпрацьовані «незадовільні» оцінки та пропущені заняття враховуються як «нуль» балів;

д. відпрацювання усіх «незадовільних» оцінок та пропущених занять не є обов'язковим.

Обрахунок середнього балу за результатами аудиторної роботи здійснюється за тим же алгоритмом, що і у випадку його обрахунку для виставлення заліку тільки змінюється коефіцієнт з 16 на 8.

Формула розрахунку:

$$РАР = \frac{СОБ}{МКО + КДО*0,5+КНО} *8$$

Загальна кількість балів за самостійну роботу визначається, як сума отриманих балів за виконання видів робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни.

Кількість балів отриманих під час складання екзамену може складати до 50 балів. Встановлюються: максимальні суми балів за виконання завдань у рамках аудиторної та самостійної роботи – до 50 балів та за виконання завдань, винесених на екзамен – до 50 балів.

Форма проведення, завдання та критерії оцінювання екзамену визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Поточний контроль		Підсумковий контроль
Аудиторна робота (РАР) (семінарські/практичні заняття та контрольні заходи)	Самостійна робота (РСР)	ЕКЗАМЕН
≤ 40	≤10	
≤ 50		
		≤ 50
Підсумкова кількість балів ПК = РАР+РСР+РПК ≤ 100		

У разі, якщо здобувач вищої освіти під час складання екзамену отримав менше 20 балів екзамен вважається складеним на «нуль» балів, а в відомість обліку успішності виставляються лише бали отримані за результатами поточного контролю.

Якщо підсумкова кількість балів менша 60, здобувач вищої освіти вважається таким, що отримав оцінку «незадовільно» та ліквідовує академічну заборгованість за окремим графіком на вище визначених умовах. Здобувач має право покращити результати поточного контролю до моменту ліквідації академічної заборгованості.

У разі повторного не складання екзамену ліквідація академічної заборгованості здійснюється перед комісією без врахування результатів навчання отриманих у результаті поточного контролю за 100 бальною шкалою. При ліквідації академічної заборгованості перед комісією здобувач вищої освіти може одержати не більше 74 балів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані лише з незначною кількістю помилок
82–89	Добре	B	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вище середнього рівня з кількома помилками

75–81		C	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вірно з певною кількістю суттєвих помилок
67–74	Задовільно	D	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані непогано, але зі значною кількістю недоліків
60–66		E	Кредит зараховано. Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям
35–59	Незадовільно	FX	Кредит не зараховано. Здобувачу/здобувачці вищої освіти надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки
1-34		F	Кредит не зараховано. Здобувач/здобувачка вищої освіти повинен/повинна повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни (модуля)

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Публічна служба : навч. посіб. / С. М. Серьогін, Н. А. Липовська, Є. І. Бородін [та ін.]; за заг. ред С. М. Серьогіна. Дніпро, 2018. 384 с.
3. Управління персоналом в органах публічної влади : навч. посіб. // С. М. Серьогін., Н. А. Липовська., К. В. Комарова та ін. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. 184 с
4. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с.
5. Публічна служба в Україні : навч.-метод. посібник / Л. Біла-Тіунова, А. Кубаєнко, А. Стрельников. — Одеса : Фенікс, 2023. — 277 с. — Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5d67c78-1cce-4197-a638-c85ef9abece6/content>

Допоміжна література

1. Панова Н. С. Державна адміністративна служба України: теоретико-правова характеристика: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 363 с.
2. Патронатна служба: підруч. / за заг. ред. Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Київ: Ін Юре, 2018. 180 с.
3. Чаркіна А. О. Черняхівська В. В. Цивілізаційний вимір національного державотворення: адаптація державної служби до стандартів Європейського Союзу: монографія. Київ: Персонал, 2018. 310 с.
4. Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення: монографія. Харків: Право, 2020. 528 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
3. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 9 квітня 1999 р. № 586 : із змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14/print>
4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. Редакція від 31.03.2023. набрання чинності 15.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text15>
5. Виборчий кодекс України від 19 груд. 2019 р. № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280 : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

7. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

8. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 черв. 2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>

9. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 2 травня 2023 р. № 3077-IX набирає чинності не раніше ніж через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>

10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

11. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

12. Європейське врядування Біла Книга. Комісія Європейських Співтовариств Брюссель, 25.7.2001 COM(2001) 428 остаточна редакція. URL: <https://brdo.com.ua/wpcontent/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf>

13. Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін : Рада Європи; Декларація, Міжнародний документ від 17 листопада 2009 р. Документ 994_a16. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a16

14. Рекомендації стосовно формування політики з питань Плану відновлення місцевого самоврядування від наслідків війни. Центр експертизи доброго врядування. Рада Європи. м. Страсбург, 30 червня 2022 року CEGG/PAD(2022)3. URL: http://www.slgcoe.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/CEGG-PAD-on-Ukraine-Recovery-Strategy-in-LSGarea_UKR_FINAL.pdf

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний сайт бібліотеки ім. В.І. Вернадського – URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України - – URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт Президента України – URL: <http://www.president.gov.ua>
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України - URL: <http://www.kmu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Конституційного Суду України – URL: <http://www.ccu.gov.ua>
6. Офіційний сайт Верховного Суду України – URL: <http://www.scourt.gov.ua>
7. Офіційний сайт Вищого адміністративного Суду України – URL: <http://www.vasu.gov.ua>
8. Офіційний сайт Міністерства юстиції України – URL: <http://www.minjust.gov.ua>
9. Офіційний сайт Міністерство освіти і науки України – URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Офіційний сайт Міністерство аграрної політики України – URL: <http://www.minagro.gov.ua>
11. Офіційний сайт Міністерство екології та природних ресурсів України – URL: <http://www.menr.gov.ua>
12. Офіційний сайт Міністерство внутрішніх справ України – URL: <http://www.mvs.gov.ua>
13. Офіційний сайт Міністерство оборони України – URL: <http://www.mil.gov.ua>

14. Офіційний сайт Міністерство охорони здоров'я України – URL: <http://www.moz.gov.ua>
15. Офіційний сайт Міністерство праці та соціальної політики України – URL: <http://www.mlsp.gov.ua>
16. Офіційний сайт Національний банк України – URL: <http://www.bank.gov.ua>
17. Офіційний сайт Фонд державного майна України – URL: <http://www.spfu.gov.ua>
18. Офіційний сайт Державна митна служба України – URL: <http://www.customs.gov.ua>
19. Офіційний сайт Єдиний державний реєстр судових рішень – URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
20. Офіційний сайт Європейський Суд з прав людини – URL: http://www.coe.int/t/r/human_rights_court
21. Офіційний сайт Видавництво юридичної літератури – URL: <http://www.yurincom.com>
22. Інформаційно-пошукова система по законодавству – URL: <http://LEGAL.com.ua>